

тической модели. Определены основные перспективные пути развития украинских лесопромышленных предприятий.

Ключевые слова: экспорт древесины и изделий из нее, лесопромышленные предприятия, экономико-математическая модель экспорта, экспортный потенциал.

Bykova N.V. A necessity of transition Ukrainian's forest enterprises is to deep processing of products in the conditions to integration

The necessity of transition the Ukrainian's forest enterprises is rooted in the deep processing of products on the basis of built economic and mathematical models. Certainly basic perspective directions of development to the Ukrainian forest enterprises.

Keywords: export of forest products, forest enterprises, ekonomiko-mathematical model of export, export potential.

УДК [338.246.025.2+34:630*6]/(477)

Здобувач Г.С. Гулик –
НЛТУ України, м. Львів

**ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Звернено увагу на актуальність вивчення економіко-правових аспектів охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів. Проаналізовано економіко-правове регулювання лісокористування. Розглянуто важливість наукового економіко-правового дослідження, спрямованого на забезпечення раціонального лісокористування відповідно до міжнародно-правових норм, концепції сталого лісокористування та вирішення еколого-економічних проблем використання природних ресурсів. Подано пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері лісокористування.

Ключові слова: економіко-правове регулювання, лісокористування, стале лісокористування, лісові ресурси, лісове законодавство.

Однією з найактуальніших проблем людства є забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів. Оскільки ліси посідають одне з важливих місць серед природних ресурсів, то в наш час науковці різних науково-дослідних напрямів надають особливого значення вивченню проблем лісових ресурсів, їх охорони й користування. У різних наукових джерелах (економічних, правових, екологічних та ін.) опубліковано чимало праць на тему лісокористування. Відчувається, що інтерес науковців до вивчення лісових ресурсів зростає. Але варто зазначити, що серед наукових джерел немає праць, в яких досліджують економіко-правовий механізм сукупностей форм і методів, спрямованих на ефективну охорону, відтворення та раціональне використання лісових ресурсів, зокрема відповідних економічних оцінок лісових ресурсів та нормативно-правових актів у цій сфері. Економічна оцінка лісових ресурсів полягає в тому, що вони є джерелом деревини і продуктів побічного користування. Ліс як поліфункціональна система має широкий спектр корисного потенціалу. Досі значення лісу оцінюють лише за виробленою деревинною і недеревинною продукцією. На жаль, оцінювання екологічних функцій лісу (водоохоронних, ґрунтозахисних, клімато-регулятивних, оздоровчих тощо), які важко переоцінити, найменш розроблені. Тому в наш час однією з основних еколого-економічних проблем, яка стоїть перед науковцями, є обґрунтування екологічної оцінки та лісових право-

відносин щодо водоохоронних, ґрунтозахисних, кліматорегулятивних та інших екологостабілізаційних властивостей лісу.

Оскільки одним з основних чинників збереження та формування природного середовища є ліси, то сьогодні важливим завданням у сфері лісокористування на всіх рівнях (національному, міждержавному, глобальному) є належне забезпечення нормативно-правової бази, на основі якої можна було б реально досягти економічної продуктивності, екологічної ефективності та соціальної справедливості відповідно до принципів сталого лісокористування.

Визначення сталого лісокористування були узагальнені (у "Принципах лісівництва") на Конференції Організації Об'єднаних Націй із навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). У принципах сталого лісокористування передбачається, що заходи збереження й збільшення лісових площ та продуктивності лісових ресурсів необхідно приймати на основі обґрунтованих екологічних, економічних та соціальних чинників. Основними шляхами практичної реалізації такої концепції є ефективна охорона, відновлення, відтворення і раціональне використання лісових ресурсів. Визначення сутності сталого лісокористування було сформульовано й у декларації Конференції міністрів з охорони лісів (Гельсінкі, 1995 р.). У цій декларації зазначено, що "Стале лісокористування означає управління лісами й лісовими площами та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, які забезпечують їх біологічне різноманіття, продуктивність, здатність до відновлення, життєздатність, а також здатність виконувати сьогодні і в майбутньому відповідні екологічні, економічні і соціальні функції на місцевому, національному і глобальному рівнях, без шкоди для інших екосистем".

Ігнорування впродовж тривалого часу охорони, відтворення та використання лісових ресурсів не тільки в Україні, але й у більшості держав світу призвело до значного виснаження лісів, зниження загальної продуктивності їх біоценозів та погіршення структури лісового фонду. У наш час на Землі щодня "зникає" до 40 тис. га лісу, тобто впродовж року – близько 14,6 млн га. Це набагато більше, ніж загальна площа лісів України (9,4 млн га) [5].

Сучасний стан лісокористування зумовлюється не тільки інтенсивністю антропогенного впливу, але й зростаючим техногенним навантаженням, які порушують лісову екосистему та умови сутності ведення сталого лісокористування.

Враховуючи наведені обставини, питання еколого- та економіко-правового регулювання лісокористування набули особливого значення. Сьогодні потрібно оновити лісове законодавство відповідно до:

- організаційних засад забезпечення сталого лісокористування;
- міжнародних конвенцій та договорів у цій сфері;
- вирішення еколого-економічних проблем використання природних ресурсів;
- відповідальності за порушення лісового законодавства тощо.

Отже, забезпечення нормативно-правової бази, яка б ґрунтувалась на науково-методичній основі та міжнародних принципах лісокористування, в наш час є одним із основних завдань не тільки для України, але й для багатьох інших держав. Окрім прийняття відповідних законів, треба створити ефективну систему управління і контролю за дотриманням законодавства у

сфері лісокористування, а також розробити чіткий механізм економічного та соціального стимулювання щодо ефективної охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів.

В Україні економіко-правові норми у сфері лісокористування регулюються Конституцією України (від 28.06.1996), Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (від 25.06.1991 р.), Лісовим кодексом України (від 21.01.1994 р.), іншими законодавчими актами України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Основним законодавчим актом, джерелом лісового законодавства є Лісовий кодекс України.

В Лісовому кодексі України (ст. 7) зазначено, що ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади (жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільні об'єднання жителів кількох сіл, селищ, що мають єдиний адміністративний центр, сільську раду), громадяни та юридичні особи.

В Україні, крім державної власності на ліси, є комунальна і приватна власність. Від імені держави лісами розпоряджається Верховна Рада України, яка делегує свої повноваження місцевим органам влади, які в межах своєї компетенції надають земельні ділянки лісового фонду у постійне чи тимчасове користування або у власність.

У комунальній власності перебувають усі ліси в межах населених пунктів, крім лісів державної і приватної власності. Розпорядження цими лісами здійснюють безпосередньо органи місцевого самоврядування (ст. 9 Лісового кодексу України). У статті 12 Лісового кодексу України зазначено, що громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Цю площу може бути збільшено в разі успадкування лісів згідно із законом.

Під *правом власності на ліси* розуміють центральний інститут лісового права, який включає в себе сукупність правових норм, спрямованих на регулювання відносин власності на ліси з метою захисту, розвитку охорони цих відносин та раціонального використання і відтворення лісів. В об'єктивному значенні право власності на ліси – це сукупність правових норм, яка закріплює володіння, користування і розпорядження лісами, а також забезпечує охорону і захист прав власності від протиправних дій.

Право лісокористування в юридичній літературі розглядають як один з важливих правових інститутів лісового права, який охоплює сукупність правових норм, які встановлюють умови і порядок багатоцільового раціонального використання, відтворення і охорони лісів, ведення лісового господарства, прав і обов'язків лісокористувачів тощо.

Оскільки право лісокористування є складовою частиною права природокористування, то йому притаманні всі загальні особливості останнього. Разом з тим, право лісокористування має певні особливості, обумовлені формою власності на ліси, їх правовим режимом, значущістю лісів у виконанні

екологічної, економічної, культурно-оздоровчої та інших функцій. Це свідчить про те, що вивчення економіко-правових аспектів ефективної охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів, а також питань власності лісів України у наш час є актуальними проблемами.

Якщо проаналізувати правові аспекти розвинених держав Європейського Союзу щодо власності на ліси, то у більшості держав переважає приватна власність. Наприклад, в Австрії – 82 %, Норвегії – 80, Франції – 73, Швейцарії – 65, Фінляндії – 65, Італії – 60, Великій Британії – 57 та ін. [4]. Як показує досвід, внаслідок ефективного економіко-правового регулювання в цих державах, ліси стали економічно продуктивнішими та екологічно ефективнішими. Відбуваються позитивні зміни у структурі охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Порівнюючи економіко-правову ситуацію у сфері лісокористування вищенаведених держав з Україною, виникає низка питань та проблем їх вирішення. По-перше, чи може бути реалізований в Україні практичний досвід цих розвинених держав Європейського Союзу у сфері ефективної охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів? По-друге, який економіко-правовий механізм варто розробити і прийняти в Україні для досягнення належних результатів сталого лісокористування? По-третє, наскільки виправдається сучасна система власності на ліси в Україні? По-четверте, чи відповідає нормативно-правова база в Україні сучасним принципам сталого лісокористування? Тощо.

Відповіді на ці та інші питання можливі тільки на основі глибокого, комплексного науково-методичного еколого-економіко-правового вивчення.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцем розташування виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції. Лісам належить вагомий роль у підтриманні гідрологічного режиму річок, запобіганні ерозії та забрудненню ґрунтів, у боротьбі з суховіями, регулюванні кислотного балансу в атмосфері, а також у створенні необхідних умов для життя на Землі. Окрім природно-регулятивних функцій (кліматорегулятивних, водорегулятивних, ґрунтотвірних тощо), ліси мають і велике народно-господарське значення, завдяки їм отримуємо будівельний матеріал, промислову сировину, дикорослі плоди, ягоди, лікарські рослини та ін. Але надмірне антропогенне навантаження призводить до виснаження лісів, до зниження загальної екологічної ефективності, економічної продуктивності лісових ресурсів та погіршення природної структури лісового фонду.

За своїми *біологічними ознаками ліси* – це унікальне природне явище, яке являє собою сукупність землі, рослинності (в якій домінують дерева та чагарники), тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що в своєму розвитку взаємопов'язані, впливають один на одного і на довкілля [4, с. 67-73]. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави (ст. 1 Лісового кодексу України).

Землі лісового фонду поділяють на лісові та нелісові.

До *лісових земель* належать землі, вкриті лісовою (деревною і чагарниковою) рослинністю, а також землі, не вкриті лісовою рослинністю, які підлягають залісенню (зруби, згарища, рідколісся тощо), зайняті лісовими шляхами, просіками, протипожежними розривами.

До *нелісових земель лісового фонду* належать землі: зайняті спорудами, пов'язаними з веденням лісового господарства, трасами ліній електропередач, газо- і нафтопроводів та підземними комунікаціями тощо; зайняті сільськогосподарськими угіддями (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, надані для потреб лісового господарства); зайняті болотами і водоймами в межах земельних ділянок лісового фонду, наданих для потреб лісового господарства.

До лісового фонду не належать: усі види зелених насаджень у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках. На цю рослинність не поширюється правовий режим, встановлений для лісів.

Площу земель лісового фонду держави становлять близько 10,8 млн гектарів, з них 9,4 млн га вкрито лісовою рослинністю. Лісистість площі країни становить 15,6 %. Зазначимо, що внаслідок аварійних викидів на ЧАЕС в Україні забруднено понад 4 млн га лісів, у тому числі 157 тис. га виведено із господарського обігу внаслідок високих рівнів радіоактивного забруднення [4, с. 67-73]. Відповідно до Лісового кодексу України (ст. 16-18), користування земельними ділянками лісового фонду може бути постійним або тимчасовим.

У *постійне користування земельної ділянки лісового фонду* надаються спеціалізованим лісгосподарським підприємствам, іншим підприємствам, установам, організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи (постійні лісокористувачі), для ведення лісового господарства, а також для спеціального використання лісових ресурсів, потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та проведення науково-дослідних робіт у порядку, передбаченому Лісовим кодексом України. У *тимчасове користування земельної ділянки лісового фонду* можуть надаватися підприємствам, установам, організаціям, об'єднанням громадян, релігійним організаціям, громадянам України, іноземним юридичним та фізичним особам (тимчасові користувачі) для спеціального використання лісових ресурсів, потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та проведення науково-дослідних робіт. Тимчасове користування земельними ділянками лісового фонду може бути: короткотерміновим (до 3 років) і довготерміновим (до 25 років).

Відповідальність за порушення лісового законодавства (ст. 105 Лісового кодексу України) несуть особи, винні у:

- незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників;
- знищенні або пошкодженні лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;
- знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтопленні, осушенні та інших видах шкідливого впливу;

- засміченні лісів побутовими та промисловими відходами;
- порушенні правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;
- порушенні правил заготівлі лісової підстилки, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо;
- заготівлі лісових ресурсів способами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;
- самовільній заготівлі сіна та випасанні худоби на земельних ділянках лісового фонду;
- порушенні термінів лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- порушенні порядку заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці і використання інших лісових ресурсів;
- порушенні строків повернення лісових ділянок, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконанні обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням та ін.

Порушення лісового законодавства тягне за собою кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну відповідальність. Але у зв'язку з недосконалим лісовим законодавством, незабезпеченням прозорості участі громадськості у процесах легального використання лісових ресурсів, слабка обізнаність населення щодо їх прав та обов'язків у цій сфері є основною причиною порушення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Одним із найважливіших напрямів правового регулювання в галузі лісових правовідносин є охорона лісів. У Лісовому кодексі України (ст. 85), зазначено, що ліси України підлягають охороні і захисту. Це означає здійснення комплексних заходів, спрямованих на їх збереження від знищення, пошкодження, ослаблення та іншого впливу, захист від шкідників і хвороб, а також раціональне лісокористування. Особливу увагу приділяють охороні лісів від пожеж.

Із наведеного можна дійти певних висновків:

1. Досягнення ефективної охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів можливе лише на основі прийняття належних законів та створення ефективної системи управління і контролю за дотриманням законодавства у цій сфері, а також економічного та соціального стимулювання раціонального лісокористування.

2. Лісове законодавство та система економічних методів лісокористування повинні бути спрямовані на забезпечення ефективної діяльності у галузі лісових правовідносин на всіх рівнях (національному, міждержавному, глобальному), тобто відповідно до принципів Екологічної Конституції Землі.

3. Сьогодні в Україні потрібно оновити лісове законодавство відповідно до: концепції забезпечення сталого лісокористування; міжнародних конвенцій та договорів у сфері охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; вирішення еколого-економічних проблем використання природних ресурсів; відповідальності за порушення лісового законодавства тощо.

4. Зростання економічної продуктивності та екологічної ефективності лісів повинно формуватись на основі сталого лісокористування та належного економіко-правового регулювання.

Література

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року // Відомості Верховної Ради. – 1994. – N 17. – С. 99-102.
2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування / Т.П. Галушкіна. – Харків : Изд-во "Бурун Книг"а, 2009. – 480 с.
3. Гринів Л.С. Екологічна економіка : навч. посібн. / Л.С. Гринів. – Львів : Вид-во "Магнолія 2006", 2010. – 358 с.
4. Дубовіч І.А. Екологічне право України : курс лекцій / Л.С. Гринів. – Львів : Вид-во НЛТУ України, 2007. – С. 147.
5. Дубовіч І.А. Особливості та перспективи розвитку міжнародної екологізації економіки // Ecological economics and sustainable forest management: developing a transdisciplinary approach for the Carpathian Mountains. Edited by I.P. Soloviy, W.S. Keeton. – Lviv: Ukrainian National Forestry University Press. Liga-Pres. 2009. – P. 96-105.
6. Синякевич І.М. Лісова політика : підручник / І.М. Синякевич. – Львів : Вид-во ЗУКЦ, 2005. – 224 с.
7. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми / Ю.Ю. Туниця. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 298 с.
8. Туниця Ю.Ю. Економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 314 с.

Гулик Г.С. Особенности экономико-правой регуляции лесопользования в Украине

Обращено внимание на актуальность изучения экономико-правовых аспектов охраны, воссоздания и рационального использования лесных ресурсов. Проанализирована экономико-правовая регуляция лесопользования. Рассмотрена важность научного экономико-правового исследования, направленного на обеспечение рационального лесопользования в соответствии с международно-правовыми нормами, концепцией постоянного лесопользования и решения эколого-экономических проблем использования природных ресурсов. Поданы предложения относительно совершенствования законодательства в сфере лесопользования.

Ключевые слова: экономико-правовая регуляция, лесопользование, постоянное лесопользование, лесные ресурсы, лесное законодательство.

Hulyk H.S. The peculiarities of the economic and legal regulation of forest resources use in Ukraine

In the paper the attention is paid to the actuality of the studies of the economic and legal aspects of the forest resources protection, restoration and sustainable usage. The economic and legal regulations of forest resource use have been analyzed. The importance of scientific studies on economic and legal regulations stressed as directed towards sustainable forest resource use according the international laws, sustainable forestry development concept and resolution of economic and environmental of the natural resource management. The proposals on forest resource use laws improvement have been developed.

Key words: economics and legal regulation, forest exploitation, sustainable forest resource use, forest resources, forest law.

УДК 336.023добувач Т.І. Данько – Львівський ДІНТУ ім. Вячеслава Чорновола

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Висвітлено перспективні підходи до фінансово-інвестиційної стабілізації лісогосподарської сфери національної економіки через призму сучасних еколого-економічних викликів. Розглянуто основні інструменти і важелі фінансового та інвестиційного регулювання процесів використання лісових ресурсів в Україні. Подано пропозиції щодо перебудови системи фінансово-інвестиційних відносин у межах лісової політики держави.